

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. Румяна Крумова-Пешева, д.пс.н.

на Дисертационен труд на тема: **„Репрезентации на привързаността и образ за собственото тяло“**

разработена от Николай Младенов Бонев

с научен ръководител: проф. Ваня Матанова, д.пс.н.

Дисертационният труд на Николай Бонев е посветен на важна и значима тема в клинично-психологичната теория и практика, отнасяща се до изследване измеренията на телесния идентитет и неговите предиспозиции и влияния за цялостния психичен имидж на личността. Образът за собственото тяло в разнородните му измерения е основна част на Аз-концепцията на индивида и предопределя ефективността на цялостното човешко функциониране. Нарушенията на тази част от идентичността могат да доведат до сериозни проблеми в психичния апарат и до промени в качеството на живот, до дисфункционални преживявания и поведения, до психични декомпенсации от тревожен, депресивен или друг характер.

Идеите за схемата на собственото тяло имат дълга история в научно-изследователските търсения. Отнасят се до различни компоненти: от формирането на конституцията на тялото, до динамиката на развитие на телесния идентитет и връзките им с организирането на личността в норма и патология. Въпросите за свързаността между привързаността и соматичния имидж са актуални и значими и предизвикват сериозен интерес в областта на клиничната психология.

Дисертацията е с обем от 216 страници и включва Въведение, 4 глави, Заключение и списък на използваната литература. Библиографията съдържа 238 източника, от които 29 са на кирилица и 209 – на латиница. Всички цитирани заглавия са напълно релевантни

на разглежданата в дисертационната разработка проблематика. За онагледяване на данните са включени 24 таблици.

Авторефератът към дисертационния труд отразява в синтезиран и аналитичен вид основните акценти на разработката. Представен е напълно информативно дизайнът на емпиричното изследване. Убедително са интерпретирани изводите от получените резултати. Посочени са 6 самостоятелни публикации на автора и една – в съавторство, които са доказателство за трайния, последователен и задълбочен интерес на Николай Бонев в областта на проучването на привързаността, на нейните различни репрезентации и на образа за собственото тяло в границите на формирането и развитието му в детска и юношеска възраст.

Във Въведението на дисертацията по убедителен начин се подчертава от докторанта важността, актуалността и сложността на избраната изследователска тема. Проследява се значението на концепта „образ за тялото“ в рамките на конкретната човешка история, в социо-културален аспект, в интрапсихичния му и интерперсонален смисъл. Категорично се акцентира и върху ролята на привързаността като обектно свързан, биологично детерминиран и развитиен конструкт. В резюме напълно информативно са представени отделните части на разработката с техните главни акценти, както и мотивите за избор на проучваната проблематика.

Първа глава „Привързаност - развитие и нарушение“ представлява обзор на различни възгледи за привързаността от гледна точка на теорията на обектните отношения, през призмата на развитийната и социално-личностна перспектива. Специално е отбелязано значението на фантазмената дейност, както и на реалните житейски събития, влияещи върху изграждането на усещане за сигурност и защитена среда и определящи в голяма степен стила на свързване на индивида с останалите. Отношенческият аспект е представен през идеите на различни автори, като е посочена и възможността за концептуално и емпирично разминаване на основата на отделните терминологии.

Разгледани са по убедителен начин различни части от теориите на Боулби, Ейнсуърт, Мейн, Каплан, Букхайм и други, като авторът провежда умела дискусия между възгледите, касаещи различни репрезентации на привързаността, отбелязващи значението на играта, езика и семейните взаимоотношения, провокиращи различни категории на съотнасяне като: сигурна, избягваща, амбивалентна и дезорганизирана

привързаност. Съвсем подходящо е отбелязано влиянието на интерперсоналните очаквания в техните съзнателни и безсъзнавани компоненти, създаващи чувството на стабилност и устойчивост или на други полюсни преживявания. С голяма чувствителност и усет са посочени някои измерения на привързаността във възрастния живот, както и паралели с психотерапевтичния контекст в неговата функция да създава усещане за безопасност и сигурна среда, за доверие и преживяване за различен и смислен опит.

Авторът обръща специално внимание и на социално-личностния подход по отношение на конструкта на привързаността. Поставя акценти върху различни стилове, водещи до самота и дезорганизация и свързани със загуби и с други измерения на травматичния опит. Проблематизирани са дефинициите и разбирането за защитни процеси в светлината на теорията на обектните отношения и особено - върху защитното изключване. В психоаналитичната перспектива то се приема като резултат на потиснат афект или на неразрешена емоционална дисрегулация, свързана със значимите обекти. От гледна точка на възгледите на Боулби са представени някои защитни феномени като деактивиране, когнитивно изключване и потискане като причина и резултат от „пробивите“ и несъответствията между нуждите и желанията на индивида от една страна и реакциите на обгрижващите го лица – от друга.

Умело е подчертата от Николай Бонев ролята на защитните операции като съществена част от психичния апарат, предпазваща от неразрешената вътрешна конфликтност, влияеща върху системата на привързаност и върху афективната стабилност на личността. Специално е отбелязано значението и на фигурата на привързаността, като се посочва ефективността или неефективността на грижата на родителя, застрашаващите ситуации, спецификите на близостта и др. Разгледани са закономерно и по подходящ и интерпретативен начин различни репрезентации на сигурни и несигурни стилове родителство и са предложени дефиниции на съдържателните области на оценка на ниво репрезентации на привързаността.

Втора глава „Образ на собственото тяло – развитие и нарушения“ представя изчерпателен исторически преглед на идеите за конструкта „образ за тялото“. Историята на телесния Аз включва задълбочена рефлексия на автора върху идеите на Фройд, Клайн, Лакан, Долто и др. Предложено е разбирането за тялото като контейнер на различни съдържания, като субект на нарцистична инвестиция, като център на физическата болка

и др. Концепциите за телесната идентичност са отнесени към биологичните предиспозиции, социо-културалните и психични измерения на личността.

Разгледани са убедително и възгледите на Фишер, Крюгер и Лема, очертаващи границите на всичко това, което можем да наречем „тяло“. Представени са и съвременни перспективи, включващи статични и динамични характеристики на конструкта. Акцентирана е идеята за социалния натиск, посочващ елементите и особеностите на „идеалното тяло“, стимулиращи, но и ограничаващи индивида.

Картината на собствената телесна идентичност е проблематизирана от Николай Бонев като мултидименсионален феномен, определящ в голяма степен човешкото функциониране. Взети са под внимание редица интелектуални, съзнателни, но и безсъзнавани характеристики, влияещи върху възприятията, усещанията и реакциите на личността. Важен момент представляват интерпретациите на възгледа за „въображаемата анатомия“, оказващ сериозно въздействие на вътрешнопсихично и на междуличностно равнище. Фантазменото тяло е разглеждано от гледна точка на обектните катексиси, с които е „натоварено“. То отразява индивидуалните преживявания на физическия Аз. Напълно подходящо е посочена от докторанта тезата за психичната гъвкавост, подчертаваща или подценяваща значимостта и ценността на телесното.

В същата глава авторът прави опит да търси различни връзки между феномените на привързаността и измеренията на телесния Аз. Разглежда по изчерпателен и рефлексивен начин етапите в развитието, формирането и разделението на границите, повърхността и вътрешното състояние на тялото, оцелостяването на телесния Аз като основа на самосъзнанието и др. По много сензитивен начин той обръща специално внимание на нарушенията в образа на тялото, на деформациите, неудовлетвореността при възприемането на собствената телесна същност, както и на фалшивия телесен Аз. Прегледът на литературата по въпроса показва много добрата информираност и подготовка на Николай Бонев по разглеждания изследователски въпрос, както и неговата способност да съпоставя и анализира сложни вътрешно-психични и междуличностни процеси и конструкти.

Трета глава на дисертационния труд е „Организация на емпиричното изследване“ и включва цел, задачи, хипотези, методология, описание на участниците и на самата процедура на проучването. Целта е посветена на установяването на взаимодействие между репрезентациите на привързаността и образа на тялото. Задачите са напълно

синхронни с поставената изследователска цел и отразяват тенденцията за изграждане на модел за концептуален анализ, за проучване на концепта „образ за тялото“ в неговата мултидименционална природа, за формиране на вътрешно-групови норми и др. Издигнати са 5 изследователски хипотези. Методологията е представена напълно изчерпателно и прецизно. Формирането на извадката от изследвани лица е изцяло коректно и процедурата е проведена по абсолютно професионален начин. Изследването е осъществено на две части. Подбрани са специализирани инструменти, перфектно кореспондиращи на целите и задачите на научно-изследователската работа, а също и подходящи за проверка на издигнатите хипотези. Самите методики са представени задълбочено и убедително. За статистическата обработка на данните са използвани корелационен анализ, множествени сравнения за намиране на средни стойности, дескриптивна статистика и др.

Четвърта глава представлява анализ и обсъждане на резултатите. Показани са напълно информативно съдържателни характеристики на групите на привързаност, репрезентации на сигурната, избягващата, свръхангажираната и дезорганизираната привързаност. Отбелязани са също специфични характеристики на „сигурните индивиди“, способни на вътрешна трансформация и конструктивна промяна.

Авторът включва описание на истории, илюстриращи ясно и убедително четирите типа привързаност. Показана е склонността на избягващите хора да деактивират привързаността, на свръхангажираните – да акцентират предимно върху емоциите, свързани с проблеми, а не върху разрешаването на самите проблеми, на дезорганизираните – да се чувстват непрекъснато застрашени от нещо или от някого. Представен е много интересен и показателен пример за репрезентация на дезрегулирана история, за провалена синхроничност и функционална грижа.

Изчерпателно са показани параметричните данни за надеждност на скалите, както и множествени сравнения за намиране на средни стойности, които са статистически значими една от друга. Таблиците, илюстриращи данните от използваните статистически методи, са също напълно информативни и убедителни. Емпиричната операционализация на конструкта „образ за собственото тяло“ отразява различните му елементи като външен вид, физически умения, здравословен статус, телесно тегло, ориентация към здраве или болест, удовлетвореност от областите на тялото и др.

Николай Бонев посочва и някои ограничения и насоки за бъдещи изследвания, в които подчертава безспорните трудности, но и възможности при провеждането на качествените изследователски проучвания. Отбелязва и предимствата от съчетаването на количествените и качествени подходи. Допуска, че хората не могат да бъдат категоризирани само в четири групи според типа си на привързаност. Предлага и няколко важни препоръки за клиничната практика. Проведеното емпирично изследване издига идеята, че концептуализацията на образа за тялото и гъвкавостта на този образ са напълно различни професионални понятия и повлияват по разностранен начин мислите, преживяванията, поведението, цялостното психично функциониране и начина на живот на индивида.

Приносите на дисертационния труд са в две насоки: теоретични и практико-приложни. Теоретичните са свързани със стремежа към дообогатяване на разглежданата тема в научно-изследователски план. Дефинирани са два подхода за изследване на привързаността, система за обгрижване, реципрочна, но не и идентична на тази на привързаността, дефиниран и операционализиран е конструктът когнитивна „гъвкавост“ и др. По отношение на клиничната практика приносните моменти са ориентирани към по-задълбоченото и прецизно разбиране на ориентацията към външния вид, тревожността, свързана с храненето, реактивността към наличието на болест, инвестирането в здравословни режими на живот и др. Получените резултати със сигурност биха повишили рефлексивността на професионалистите към подобен род феномени и тяхната сензитивност при разбирането на различни симптоми и състояния на повишена или понижена психична „гъвкавост“ спрямо измеренията на телесния идентитет.

На последно място държа да подчертая също, че Николай Бонев е взел под внимание и се е съобразил коректно с предложените от мен препоръки към неговата дисертация.

В заключение: смятам категорично, че дисертационният труд на Николай Бонев има важна научна и практическа стойност в областта на клиничната психология и на психотерапията. В работата правят впечатление сериозните способности на автора за провеждане на задълбочени и многопластови емпирични изследвания, както и неговите убедителни качества и умения за теоретичен анализ и синтез на разнородни интерперсонални и интрапсихични феномени. Дисертационната разработка е

впечатляваща и със задълбочената рефлексия върху голям брой разнообразни и многовариантни теории.

Всичко това ми дава пълно основание да предложа изцяло убедено на Уважаемото научно жури на Николай Младенов Бонев да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ по професионално направление 3.2. Психология (Клинична психология).

13.11.2018г.

гр. София

Изготвил рецензията.....

(проф. Р. Крумова-Пешева, д.пс.н.)